

Iškilūs Vilniaus universiteto auklėtiniai Kražių kolegijoje

Jurgis ŽELVYS

Kražiai – vienas didžiausių turistų trauką turinčių miestelių Kelmės rajone. Tai ir viena iš seniausių Žemaitijos gyvenviečių, rašytiniuose šaltiniuose pavadinimu *Crase* pradėta minėti 1253-aisiais. 1394m. čia jau būta piliavietės, 1416 m. pastatyta pirmoji katalikų bažnyčia. Nuo 1480 m. Kražiai pradėti vadinti miesteliu, o 1529–1567 m. Kražius jau randame paminėtus neprivilegiuotų Lietuvos miestų sąrašuose. 1565 m. čia iškilo Mikalojaus Radvilos Juodojo mūrinė pilis. XVI a. Kražiuose vykdavo Žemaičių bajorų seimeliai.

1607 m., pakviesti Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio, čia apsigyvena jėzuitai. 1616 m. jie įkuria Kražių kolegiją, kuri iki pat jos iškėlimo į Kauną (1844 m.) buvo svarbiausias Žemaitijos ugdymo ir švietimo centras bei vienas svarbiausių švietimo centrų Lietuvoje. Šiandien išlikusiame, prieš keiliolika metų restauruotame šios kolegijos pastate (mokinių bendrabutyje, vadintame bursa), veikia kultūros centras, pavadintas Lenkijos Polocko vaivadijoje gimusio pasaulinio garso Lietuvos baroko epochos poeto Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595–1640) vardu.

Daugeliui kyla klausimas, kuo ši Žemaitijos kultūros įstaiga susijusi su M. K. Sarbievijumi.

Trumpai į jį būtų galima atsakyti taip: M.K.Sarbievijus buvo vienas pirmųjų Kražių kolegijos dėstytojų, čia jos auklėtinius mokęs poetikos ir stilistikos. Jis buvo ir Vilniaus akademijos (dabar Vilniaus universitetas) auklėtinis bei profesorius.

Plėtojant pasakojimą apie Kražių kolegiją (1817m. ji tapo pasaulietine gimnazija, kuria rūpi-

Restauruoto Kražių kolegijos mokinių bendrabučio pastato (bursos) koridorius. D. Mukienės nuotrauka

nosi Vilniaus universitetas), aktualu pažymėti, jog jos gyvavimo laikotarpiu čia dirbo keli šimtai dėstytojų, net 49 rektoriai ir kad šios kolegijos veikla visus tuos daugiau negu 200 metų buvo itin glaudžiai susijusi su 1579 m. Vilniuje jėzuitų įkurta Vilniaus akademija – seniausia ir didžiausia Lietuvos aukštąja mokykla. Didelę Kražių kolegijos, vėliau – gimnazijos dėstytojų, rektorių sudarė Vilniaus akademijos auklėtiniai (daugelis jų turėjo mokslų daktaro laipsnį). Na o dalis Kražių kolegijos / gimnazijos auklėtinių toliau žinias gilindavo Vilniaus akademijoje.

Kražiuose kolegija pradėjo veikti 1616 m. rugsėjo 16 d. jai laikinai skirtame mediniame pastate. Tada čia buvo tik viena klasė (gramatikos). Ją lankė apie 50 mokinių, juos mokė vienas mokytojas Jonas Kochas, dirbti į Kražius atvykęs iš Braunsbergo kolegijos. Vėliau gramatiką čia yra dėstęs ir Mykolas Ginkevičius.

Per metus kolegijos veikla sustiprėjo, gramatikos pradėta mokyti trijose klasėse: žemesnėje, vidurinėje ir aukštesniojoje. Mokiniai per trejus metus čia privalėdavo gerai išmokti lotynų kalbą.

1617-aisiais kolegijoje pradėta dėstyti retoriką ir poetiką. Per šias paskaitas buvo siekiama, kad auklėtiniai ne tik gerai išmoktų teorines žinias, bet ir sugebėtų jas pritaikyti praktikoje kurdami savo prozas, dramos bei įvairių poezijos žanrų kūriniai.

Pirmasis poetikos ir sintaksės dėstytojas buvo M. K. Sarbievijus, čia dirbęs 1617–1619 metais. Jis yra buvęs ir Vilniaus akademijos auklėtinis – 1620–1622 m. joje studijavo teologiją. 1627–1635m. šioje akademijoje M. K. Sarbievijus dirbo. Iš pradžių

(1627–1628 m.) dėstė retoriką, o 1628 m. tapo šio universiteto filosofijos profesoriumi. Filosofiją jis čia dėstė iki 1631 metų. Vilniuje jam buvo suteiktas ir teologijos mokslų daktaro laipsnis. M. K. Sarbievijus yra pirmasis žinomas Kražių kolegijoje sukurtų veikalų autorius (jam priskiriamas 1618 m. išspausdintas panegirinio pobūdžio kūrinys, skirtas Žemaičių vyskupui Stanislovui Kiškai).

1664–1665 m. poetiką kolegijoje dėstė ir kitas žinomas XVII a. poetas – Valentinas Bialavičius (*Biatowicz, Białowicz*).

1618-aisiais prasidėjusi Kražių studentų ir dėstytojų literatūrinė veikla tęsėsi visą kolegijos, o vėliau ir gimnazijos gyvavimo laikotarpį. Nemažai Kražių kolegijos dėstytojų, o taip pat ir studentų kūrinių yra išlikę.

Kurį laiką Kražių kolegijoje retoriką dėstė Kazimieras Kojalavičius (1617–1674), plačiai žinomas kaip įvairios tematikos rašto darbų, tarp jų ir retorikos vadovėlio bei panegirikų autorius (jo panegirikos paskelbtos rinkinyje „Panegyrici heroum“). Nuo 1658 m. retorika Kražių kolegijoje buvo dėstoma nuolat. 1661–1662, 1664–1665, 1665–1666 m. čia jos mokė XVII a. savo kūryba garsėjęs poetas Andriejus Młodzianovskis (*Młodzianowski*).

Kolegijoje mokiniai per paskaitas įgydavo ir astronomijos, astrologijos, geografijos, istorijos, matematikos bei kitų mokslo žinių.

Po retorikos mokslų kolegijoje prasidėdavo aukštesnės pakopos studijos, kurios dažniau-

Kražių kolegija. XIX a. vid. Dail. A. Kozlovskis. Kompozicijos centre – Kražių kolegijos mūriniai pastatai ir raudonų plytų pastato griuvėsiai, mediniai trobesiai bei aplinkui dirbantys žmonės. Šalia matyti tekanti upė, tolumoje – kalnas su malūno siluetu dešinėje. Originalas saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje

Restauruotas Kražių kolegijos mokinių bendrabučio pastatas (bursa). D. Mukienės nuotrauka

siai tęsdavosi septynerius metus. Tuo laikotarpiu būdavo studijuojama filosofija ir teologija. Plačiai garsėjo čia dirbęs filosofijos profesorius Adam Krupski.

Jėzuitai laikėsi pozicijos, kad mokslas turi būti pasiekiamas visiems, tad Kražių kolegijoje mokėsi ne tik bajorų, bet ir valstiečių bei miestiečių vaikai ir į vienuoliją jau įstoję jaunuoliai. Kolegijos veikimo laikotarpiu čia nuolat būdavo po 200–250 mokinių, 26 neturtingiems moksleiviams kolegija skirdavo nemokamą išlaikymą ir mokymą.

(Nukelta į 4 p.)

Kražių gimnazija buvo viena pirmųjų pasaulietinių mokyklų Lietuvoje. Ji garsėjo aukštu mokymo lygiu, čia dirbusiais gerai parengtais ir talentingais mokytojais. Tarp jų buvo ir S. Malcužinskis, Z. Bartoševičius, S. Sobolevskis. Jie aktyviai dalyvavo kultūriniame gyvenime, palaikė ryšius su Vilniaus universiteto filaretais ir filomatais.

Kai 1817 m. kolegija buvo reorganizuota į pasaulietinę gimnaziją, čia dirbdavo po keliolika dėstytojų (1818 m. čia jų buvo 12).

Pirmasis kolegijos viršininkas, rektorius buvo jėzuitų Kražių misijos, o vėliau ir rezidencijos viršininkas Jonas Jamielkovskis, šias pareigas ėjęs 1618–1620 ir 1644–1647 metais. 1620 m. jį rektorius pareigose pakeitė Jonas Kasparavičius (*Gasprowiess, Casprowicz, Kasprowicz*), šį darbą dirbęs šešerius metus. 1626–1627 m. kolegijos vicerektorius buvo Mykolas Kauneckis, 1627–1631 m. dirbęs rektoriumi. 1631 m. jo pareigas perėmė Kristupas Tyminskis. Vėlesniais metais rektoriumi dirbo Jonas Jaknavičius (*Jaknowicz*, 1635–1638), 1639 m. buvęs Vilniaus profesų namuose, 1641 m. dirbęs Vilniaus akademijoje lietuviškuoju pamokslininku. 1638 m. šias pareigas ėjo Adomas Sabaliauskas (*Sabolewski*). Rektoriumi yra buvęs ir Danielius Butvila (1658–1661), Žygimantas Liauksminas (1661–1665), Jonas Juknevičius (1665–1670), Pranciškus Šrubauskis (1670–1673), Jeronimas Burba (1693–1697), Jonas Baltinis (*Bielski*, 1697–1700), Juozapas Rimgaila (1700–1703), Kristupas Einoravičius (1703–1706), Hilarijonas Marcinkus (*Marcinkiewicz*) – su pusmečio pertrauka 1731–1740, Jonas Gečius (*Geczewicz*) – 1746–1750, o 1766 m. – Juozapas Bertašius (*Bartoszewski*), 1769 m. – Jonas Pilsudskis ir kt. Paskutinis kolegijos rektorius prieš jos uždarymą buvo Andrius Kaveckis. Trys Kražių kolegijos rektoriai (Ž. Liauksminas, P. Šrubauskis, J. Jaknavičius) yra žinomi ir kaip lietuviškų giesmių autoriai.

Išskirtinio dėmesio vertas Kražių kolegijoje profesoriavęs žymus istorikas Albertas Vijūkas Kojelavičius, mokyklinių dramų kūrėjas jėzuitas Gabrielius Šimkevičius, teologinių knygų autorius, kolegijos rektorius Danielius Butvila, graikų kalbos, retorikos, muzikos žinovas, daugelio knygų autorius, kolegijos rektorius Žygimantas Liauksmi-

Senasis Vilniaus universiteto herbas. Jano Buřhako nuotrauka

nas, lietuviškų pamokslų autorius Pranciškus Šrubauskis. Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus gyvenimas ir kūryba taip pat yra susijusi su Kražių kolegija – čia jis dirbo kapelionu ir bibliotekininku, pradėjo rinkti medžiagą savo knygai „Žemaičių vyskupystė“.

Lituanistikos baruose tautinio atgimimo laikotarpiu ypač daug nuveikė Kražių gimnazijos ir kolegijos auklėtiniai Dionizas Poška, Kiprijonas Juozapas Nezabitauskis, Simonas Tadas Stanevičius, Liudvikas Adomas Jucevičius, Vladimiras Andrijauskas, Audrius Ugenskis ir daugelis kitų. Jie aktyviai dalyvavo to laikotarpio dviejuose žemaičių kultūriniuose sambūriuose.

Šiomet „Žemaičių žemės“ puslapiuose planuojame dar ne kartą sugrįžti prie Kražių ir čia veikusių kolegijos istorijos. Na o šį kartą skaitytojams siūlome išsamesnę pažintį su pirmuoju Kražių kolegijos poetikos ir sintaksės dėstytoju, Vilniaus akademijos auklėtiniu ir profesoriumi M. K. Sarbievijumi.

Kražių kolegijos mokinių bendrabučio pastatas (bursa) prasidėjus restauracijos darbams. D. Mukienės nuotrauka